

Desigur, lucrarea invită și la discutarea unor aspecte tehnice: cât de justificate sunt agregările de date pe două comunități rurale foarte diferite precum cele din Călățelele – județul Cluj – și satele din jurul orașului Câmpeni din Alba; cât de întemeiată este noțiunea de *sat administrativ*; cât de eficientă este analiza de conținut prin scoaterea cuvintelor din context, promovând abordarea paradigmatică în defavoarea abordării sintagmatică etc.

Silviu G. Totelecan realizează simultan radiografie și arheologie socială în căutarea relațiilor de vecinătate din satele Munților Apuseni. Datorită metodei și rezultatelor, lucrarea se citește cu plăcere și cu folos. Autorul probează din plin constructivism științific, informare bogată și capacitate de investigare nemijlocită în apropierea de o lume extrem de bogată în simbolistică socială. Este un început remarcabil al unei noi serii metodologice și stilistice în literatura română de specialitate.

Dumitru Sandu

Adrian Neculau (coord.)
Viața cotidiană în comunism,
Iași, Editura Polirom, 2004
(367 p.)

Reperarea unei identități, prezente sau imediate, constituie semnul unei normalități individuale sau sociale. Ea ține de o nevoie reflexivă, constitutivă omului, ce se concretizează la mai multe niveluri de asumare teoretică (prin simț comun, simplă opinie, reflecții, conceptualizări, teoretizări, metateoretizări etc.). E bine să știm cine am fost și ce suntem la un moment dat ca să știm ce putem deveni.

Normalitatea reflexivă poate scruta și anormalitatea existențială (mai ales aceasta!) pentru a scăpa de ea, a o ocoli,

a ieși de sub puterea ei încorsetantă, poate chiar distrugătoare. Un astfel de demers reflexiv aflăm în recenta apariție editorială datorată unui reprezentant remarcabil al sociopsihologiei românești, profesorul Adrian Neculau, în care ni se propune o radiografiere a identităților de tot felul, generate, întreținute, perturbate în contextul evoluției comunismului în România. Meritul este cu atât mai mare cu cât „chinul facerii” s-a prelungit mai mult, datorită decantărilor tematice și valorice, dar și rezultatului final, o inedită cheie de înțelegere a perioadei amintite.

S-a scris și se scrie mult despre perioada comunistă. Abordarea acestei perioade se face în multe feluri (rece, neutru, angajant, culpabilizant), cu mai multe scopuri (pentru a explica, pentru a nu uita, pentru a justifica, pentru a ascunde...), în perspective dintre cele mai variate (istorice, politologice, sociologice, culturologice). Actuala lucrare ne propune un nou tip de lectură: o înțelegere fenomenologică, dar cu accente introspective, din perspectiva psihologiei sociale.

Având la bază angajamente oarecum formale (cursuri și seminarii pentru studenții de la master, conferințe, contracte de cercetare), lucrarea oferă un spectru de angajări teoretice ce vin să lumineze fenomenologia contaminării și infiltrării ideologiei comuniste în corpul social și habitudinal al României comuniste (și chiar postcomuniste).

Dincolo de acuratețea metodologică sau rafinamentul analitic, luările de poziție au și un caracter restitativ, mărturisitor, pentru a fixa mai bine în memorie ceea ce a fost. Tinerii cititori, formați în ultimii cincisprezece ani, vor afla, cu acest prilej, că au fost cu puțință la noi, în trecutul imediat, gesticulații și practici inimaginabile din perspectiva prezentului.

Reconstituirea unei societăți nu prea îndepărtate (ale cărei „umbre” ne mai

înțeșează încă) ridică, desigur, probleme de ordin epistemologic și istoriografic. E greu să distingi ceva când ochii îți sunt încă împăienjeniți. În primul capitol, istoricul Alexandru-Florin Platon rezolvă această dilemă metodologică: viața cotidiană constituie un revelator pertinent pentru descrierea și analiza unei societăți. Analiza de tip „microistoric” a unor paliere foarte concrete (familie, bloc, cartier, proximitățile și sociabilitățile de tot felul) are aceeași demnitate de ordin istoriografic ca și alte tipuri de abordare. Până la construcțiile „deductoare”, abstracte, este bine să trecem prin translările „inductoare”, concrete, purtate de protagoniști. Cu o condiție totuși: să nu preluăm aceleași instrumente valorizatoare specifice mediului investigat – ceea ce talentul istoric demonstrează că se poate.

Modul de a gândi și de a acționa este și rodul unui context, ne atenționează Adrian Neculau în următoarea intervenție. Din perspectiva psihologiei sociale, ne sunt evidențiate rolul contextului în construirea reprezentărilor și mentalităților, palierele și instrumentele de „formare” comunistă, motivațiile actorilor principali, procesele „reeducării”, consecințele programului de formare a „omului nou”. Chiar și reprezentările actuale despre ceea ce a fost pot fi afectate de cadrul ideologic infiltrat adânc în ființa noastră valorizatoare. Cu toate că s-a schimbat contextul, ne avertizează universitarul ieșean, „mulți dintre actorii sociali conservă nu numai gesticulația colectivă, ci și strategiile de evitare, practicile de disimulare, stilul adaptativ” (45). O explicație pentru ceea ce încă mai sesizăm la tot pasul.

Andrei Cosmovici, în următorul capitol, rememorează viața universitară pe care a cunoscut-o din interior în perioada instalării și evoluției comunismului. Ne sunt descrise secvențe de viață ce cu greu pot fi crezute: concedieri și epurări pe

considerente ideologice, recrutări de profesori și studenți mai mult decât dubioase, înscenări incredibile, practici didactice înapoiate, contrafaceri și duplicități condamnabile.

Existența cotidiană era marcată de ubicuitatea fricii. Radu Clit devine un expert al descrierii acesteia. Având o etiologie complicată, dar ținând – până la un punct – de normalitatea umană, această stare a avut în comunism o existență plenară, marcând acțiuni și destine. Totalitarismul comunist a ridicat teroarea la rangul de strategie de stat, de pârgie sigură de directivare și manipulare. Autorul evocă particularitățile societății totalitare, formele de manifestare a terorii, consecințele acesteia în plan individual și colectiv.

Contextul comunist a creat diverse forme de reacții și de strategii care acum par a fi destul de stranii. Aurora Liiceanu, inventariind câteva dintre acestea, consumate în spațiul gesturilor comune, al convivialității și privatității, ne face aproape să zâmbim, dar și să ne întrebăm cum de am făcut ceea ce am făcut (să acceptăm statul la coadă, să ne bucurăm că am „capturat” un ness, o țigară Kent, un kil de banane etc.). Autoarea ne ajută să ne privim în oglindă, doar aparent retroactiv, pentru că ne vedem (și, poate, ne-nțelegem!), de fapt, înfățișarea noastră de acum.

Gilles Ferréol ne ajută să înțelegem unele similarități dintre comuniștii „noștri” și comuniștii „altora”, atunci când analizează fenomenele memoriei și uitării la intelectualii francezi. E un prilej de meditație asupra ideii că insinuarea răului nu are limite în timp și spațiu.

Într-o altă secțiune a lucrării, ne sunt aduse în atenție o serie de practici cotidiene care au marcat perioada comunistă. Adrian Neculau revine cu investigarea contextului, plecând de la ipoteza că gândirea stereotipă și practicile ritualice pot

controla reprezentările și acțiunile individului (studiul cozii, ca reverberație a penuriei, fiind referențialul investigativ principal). Tatiana Slama-Cazacu tematizează instituția colocatarilor, invenție comunistă – a depozitării și desființării intimității – pe care aproape că o uitasem. Septimiu Chelcea, cu spiritul exact și probant ce-l caracterizează, aduce la lumină un studiu de caz, dosarul de cadre al tatălui său și dialectica structurării autobiografiei în contextul registrului de interpretări comuniste. Nu e uitat, în analizele întreprinse, informatorul de lângă noi, pe care Germina Nagăț ni-l reamintește prin ipostazele, implicările și consecințele acțiunii lui. Liviu Antonesei ne vorbește, din experiență, de cenzura noastră cea de toate zilele, de formele insinuării și de unele strategii de evitare a ei. Laurențiu Șoitu, tot într-un registru mediatic, ne amintește despre temerile, renunțările la opinie, autoabandonările și dedublările omului de presă. Liviu Chelcea și Puiu Lățea interoghează modul de consum, statornicit în comunism, radiografiind (printr-un studiu de caz) modul de structurare a „culturii” penuriei prin practici speciale de aprovizionare și supraviețuire (micul trafic de frontieră, turismul economic). O interesantă sociologie a cozii ne este prezentată de Dan Lungu, cu efectul ei „pervers”, necunoscut de promotori, de delegitimizare și erodare a puterii. Aceeași temă, de interpretare a semnificațiilor cozii, dar într-o cheie narativ-autoironică, va fi continuată de tânărul filolog Paul Cernat.

Următoarea parte a cărții este dedicată unor evenimente „marcante” ale societății „multilateral dezvoltate”, pe dimensiunea extensiunilor extreme din punct de vedere uman și comunitar. Astfel, fenomenul recluziunii în pușcării și al reeducării este pus într-o nouă lumină prin referințe precise (Adrian Neculau), revoltele atipice

sunt reevaluate și decriptate din perspectiva prezentului (Ruxandra Cesereanu), actul interzicerii avorturilor e rememorat cu toate consecințele lui la nivel personal și social (Lavinia Betea), afacerea „Meditația transcendentă” este radiografiată ca fiind o adevărată răfuială față de intelectuali și un motiv contrafactual (Adrian Neculau).

Ultima secțiune a volumului de studii îi are în atenție pe excluși, pe cei care nu au rezistat noului „tratament”, nu i-au „înghițit” pe noii apostoli sau nu au încheiat „pactul cu diavolul”. Dana Bichescu face o analiză a situației deținuților politici din perioada stalinistă, inclusiv din perspectiva readaptării și reintegrării lor sociale. George Florin Macarie încearcă să descifreze urmele pe care închisorile comuniste le-au lăsat în psihicul celor ce au fost puși în această grea situație. Adrian Neculau demonstrează în „istoria unei vieți”, cea a doctorului Nicu Ioniță, fost deținut, un aspect de necrezut, și anume că detenția a fost grea, dar perioada postdetenției a fost și mai grea. În fine, în ultima intervenție, ni se pune la dispoziție un interviu dialogat între doi trăitori (și „trișori” ai regimului, fiecare în felul său, dar la fel de „recalcitranti”) ai comunismului, printr-o valorizare detașată, dar responsabilă a ceea ce a fost și (mai) este.

Cartea este eterogenă din punct de vedere stilistic și metodologic, cum e și firesc atunci când se întâlnesc mai mulți autori, cu experiențe științifice și de viață particulare, unitatea ei fiind întreținută pe linie de conținut – vizarea responsabilă a comunismului românesc –, ce poate satisface interese dintre cele mai felurite: curiozități factologice, semnificări istorico-sociologice ale unor evenimente, antrenamente memorialistice desfășurate cu mult talent, cunoașterea unor noi modalități de identificare cazuistică, a unor

mărci hermeneutice de interpretare a socialului, a noi artefacte metodologice sau reperajul unor electivități ideologice (inclusiv la nivelul autorilor) etc.

Despre valoarea acestui volum? Întrețărăm cel puțin două registre de evidențiere a acesteia: a) o valoare imediată, apropiată, prin faptul că se consemnează o serie de întâmplări chiar de către cei ce au trăit experiența comunistă (sau anticomunistă), cuprinzând mai multe niveluri de evocare și conceptualizare (de la povestirea unor fapte trăite sau văzute, asumarea subiectivă a trecutului și până la comprehensiunea detașată, calculată, la explicația teoretico-cauzală etc.); această raportare, care stă sub semnul urgenței, are un caracter recuperator și reparatoriu – cu alte cuvinte, ne determină să nu uităm, în perspectiva îndreptării noastre (atât cât se mai poate); b) o valoare îndepărtată, amânată, ce ne scapă astăzi, din perspectiva căreia vor fi judecate și „epoca”, și ceea ce a urmat imediat după ea; volumul, ca întreg, precum și autorii ei vor fi noi puncte referențiale pentru alți evaluatori și judecători (ceva de felul: iată cum se judecau cei ce tocmai au ieșit din comunism!); cu alte cuvinte, o valoare pur epistemologică și istorică, pe atât mai mare pe cât cei ce ne vor judeca se vor afla mai departe temporal de noi și de presiunile vremurilor noastre.

Pe scurt, lucrarea este valoroasă pentru că se constituie într-un ghid de interpretare a identității noastre, dar și de refacere a ei în perspectiva (și sub presiunea) altui viitor decât trecutul care-a fost și prezentul ce-l avem.

Constantin Cucuș

Dumitru Batâr

Instituționalizarea modelelor culturale, Sibiu, Editura Universității „Lucian Blaga”, 2004 (235 p.)

Lucrarea de față își propune să abordeze problema culturii, dar mai ales definirea, descrierea și instrumentalizarea conceptului de *model cultural* în anumite instituții sociale.

În această lucrare autorul acordă o atenție deosebită modului de instrumentalizare a modelului cultural în familie, ca instituție socială; în acest context, familia este înțeleasă ca prima formă de organizare socială cunoscută de individ, capabilă și disponibilă să propună modele comportamentale pentru toți membrii ei, atât în manifestările în interior, cât și în cele din exteriorul său; la nivelul familiei, modelul cultural se concretizează în modele comportamentale prin care membrii săi adoptă și internalizează normele, tradițiile, formele de organizare ale activităților, raporturile interpersonale și de autoritate în exercitarea rolurilor specifice vizând realizarea finalităților propuse.

Cartea este structurată pe opt capitole. Primul capitol, intitulat „Cultura – definiție, conținut, esență a definirii și funcționalității modelului cultural”, oferă în prima parte o prezentare generală a definițiilor date de-a lungul secolelor conceptului de *cultură*. Autorul acordă o atenție deosebită modului de înțelegere a culturii din perspectiva rolului său asupra ființei umane (model propus de L. Withe), potrivit căruia cultura este destinată să servească trebuințelor spiritului la fel ca pe cele ale trupului, propunându-ne să distingem în conținutul culturii ca sistem sociocultural trei ipostaze: a) conținutul tehnico-economic, care presupune mecanismul de explorare a energiei și punerea